

Programma 1988

Het Zuiderzeemuseum biedt dit jaar een uitgebreid en aantrekkelijk programma. Ten opzichte van voorgaande jaren is het aantal bijzondere tentoonstellingen uitgebreid en worden er meer demonstraties en bezoekersactiviteiten georganiseerd.

't Achterste van de tong

Het seizoen wordt geopend met de tentoonstelling *'t Achterste van de tong, de Gaper als uithangteken*.

De gaper is het eeuwenoude en typisch Nederlandse symbool van de geneesmiddelenhandel. Als uithangteken vestigde het de aandacht van de voorbijgangers op de winkels waar medicijnen werden verkocht en vervaardigd. Over de oorsprong van de gaperkop bestaan verschillende theorieën. De Moor, getooid met tulband en gouden oorkingen, zou verwijzen naar de geneeskunst die in de middeleeuwen vanuit de Arabische wereld via Spanje doordrong tot West-Europa. Het zijn echter niet alleen Moren, die als gaper werden uitgebeeld. Andere typen zijn: de veldwachter, de zieke en de nar. Van de laatste wordt wel beweerd dat hij de paljas verbeeldt, die vroeger de chirurgijn begeleidde om de patiënt tijdens de vaak pijnlijke behandeling af te leiden.

Eén van de 44 gapers uit de collectie Van Os, die vanaf dit jaar in het Zuiderzeemuseum wordt geëxposeerd.

*Deze 'moor', afkomstig van apotheek J. Mons in Haarlem, is te zien in de tentoonstelling *'t Achterste van de tong*.*

In de laatste decennia zijn de gapers voor een groot deel uit het straatbeeld verdwenen. Precariorechten, onderhoudskosten en de veranderde architectuur leidden ertoe dat de kleurrijke koppen van de gevels werden gehaald. Er zijn echter 45 exemplaren bewaard gebleven in de collectie van de heer Van Os uit Haarlem. Na zijn overlijden heeft zijn familie besloten om deze verzameling onder te brengen in een museum en de keuze is gevallen op het Zuiderzeemuseum. De 45 gapers zijn voorlopig in bruikleen geschonken aan het museum voor een periode van vijf jaar. Daarna verwacht het museum de collectie blijvend te verwerven.

De collectie gapers vormt in de kern van de tentoonstelling *'t Achterste van de tong* die is ondergebracht in het pand 'De Grootte Gaper'. Deze voormalige apotheek uit Hoorn, die is herbouwd aan de stadsgracht in het Buitenzemuseum vormt een sfeervolle entourage voor de tentoonstelling.

Een meerschermig diaprogramma informeert de bezoeker over de herkomst en het gebruik van de gaper als uithangteken en symbool.

Achter de apotheek is een expositie ingericht over gapers, met onder meer deze 'zieke', afkomstig van drogisterij Cittert uit Haarlem.

Klederdracht, traditie en mode

Eveneens in het openluchtmuseum, om precies te zijn in het pand Zaandijk, is een tentoonstelling ingericht over klederdrachten van de Zuiderzee. *Klederdracht, traditie en mode* toont de ontstaansgeschiedenis van wat wij vandaag de dag als klederdracht bestempelen. De wortels van de klederdrachten liggen in de volksdracht van de 16de en de 17de eeuw. Veel onderdelen van deze kleding zijn nu nog aanwezig in de klederdracht, zoals duidelijk wordt aan de samenstelling van de Urker dracht. Zij het langzamer dan de internationale mode, was ook de klederdracht aan verandering onderhevig. In de tentoonstelling worden zulke veranderingen aan de hand van kleding uit Hindeloopen gevisualiseerd. Deze kleding veranderde als gevolg van invloeden van buitenaf, zoals de import van katoenen sitsen en Indische bonten door de VOC, en als gevolg van economische ontwikkelingen zoals de ineenstorting van de handelsactiviteiten van de stad dat er uiteindelijk toe leidde dat de Hindelooper bevolking zich op dezelfde manier ging kleden als de overige Friezen.

In de 19de eeuw ontstond tussen de verschillende Zuiderzeeplaatsen een steeds grotere differentiatie in de dracht.

De expositie toont op aanschouwelijke wijze hoe de kleding van Marken en Volendam, slechts door de Gouwe van elkaar gescheiden, toch zo anders is.

Rechts: Dit jaar krijgen kinderen de gelegenheid zichzelf in oude drachten te kleden. Daarvoor is aan de stadsgracht een aparte ruimte ingericht: 'De verkleedkist'.

Klederdracht, traditie en mode herbergt naast bovengenoemde plaatsen de belangrijkste klederdrachten van het Zuiderzeegebied. Het pand Zaandijk is voor deze tentoonstelling grondig verbouwd en door de speciaal ontworpen vitrines kan de klederdracht ook in onderdelen worden getoond. De bezoeker krijgt door deze inrichting een goede indruk van de vele verschillen in vorm en stof en kleurgebruik.

Vissers van het IJsselmeer

Naast de bovengenoemde exposities en de expositie ter gelegenheid van de Zuiderzee-Cultuurprijs – waarover elders in deze Nieuwsbrief uitvoeriger wordt bericht – worden dit jaar in het openluchtmuseum nog twee tentoonstellingen gehouden. In *Vissers van het IJsselmeer* wordt een beeld gegeven van de hedendaagse pendant van de oude Zuiderzeevisserij. Museumfotograaf Ko Steltenpool heeft daartoe een half jaar lang de plaatsen langs de IJsselmeerkust bezocht, waar nu nog wordt gevist. Het beeldverslag van zijn speurtocht is te zien in het pand AM 1 in het openluchtmuseum.

Vanaf 1 april is bovendien een fraai en informatief diaprogramma te zien over het nationaal landschapspark Waterland. Het programma gaat nader in op de geschiedenis van dit gebied, het gebruik en de bewoning ervan en het huidige karakter als landschapspark. De diaserie wordt vertoond in een voormalige boerderij uit Zuiderwoude, op een gedeelte van het museumterrein dat is ingericht naar voorbeeld van Waterland.

De verkleedkist

In samenhang met de tentoonstelling *Klederdracht, traditie en mode* is er in het openluchtmuseum een educatief project opgezet dat de titel *De verkleedkist* draagt. Hierbij krijgen kinderen de gelegenheid zich zelf in oude drachten te kleden en spelenderwijs kennis te maken met de verschillende onderdelen van de voormalige klederdrachten uit het Zuiderzeegebied.

Overigens is dit niet de enige activiteit voor kinderen die dit jaar wordt georganiseerd. Zo worden er door de sloten en grachten van het openluchtmuseum vaartochten met een veldschuit gehouden, waarbij de kinderen zich al 'kloetend' moeten voortbewegen. Verder worden er in de paas- en herfstvakantie theaterworkshops gehouden waarbij scènes uit het 19de-eeuwse dagelijkse leven door en voor kinderen worden opgevoerd.

Met dit unieke theaterproject hoopt het museum de geschiedenis van het wonen en werken in de vorige eeuw voor kinderen toegankelijk en begrijpelijk te maken.

Rechts: Met kaarten, globes en navigatie-instrumenten bepaalden de 17de-eeuwse Oostindiëvaarders hun positie en koers. Allerlei fraaie voorbeelden daarvan zijn te zien in de tentoonstelling 'De VOC in de kaart gekeken' (Titelpagina van Thomas Hood 't Gebuyck van de Zeekaart', 1602, Nederlands Scheepvaart Museum).

De VOC in de kaart gekeken

Het Binnenmuseum mag dan tijdelijk gesloten zijn in verband met de vernieuwing van de opstelling, een gedeelte ervan wordt deze zomer gedurende drie maanden opengesteld voor de tentoonstelling *De VOC in de kaart gekeken*. Deze tentoonstelling geeft een indrukwekkend beeld

Joan Blau was kaartenmaker van de VOC bij de Kamer Amsterdam. Dit door J. van Rossum geschilderde portret zal deze zomer in het Binnenmuseum te zien zijn (1663, Amsterdams Historisch Museum).

van de cartografie en navigatie van de Verenigde Oostindische Compagnie van 1602 tot 1799. Het is de eerste keer dat het in Nederland aanwezige kaartmateriaal van de VOC in samenhang met elkaar wordt geëxposeerd. Meer dan tweehonderdvijftig kaarten, stuurmansboeken en navigatie-instrumenten uit verschillende belangrijke collecties zijn in deze tentoonstelling bijeengebracht.

De tentoonstelling gunt de bezoeker een kijkje in het kaartenmakersbedrijf van de Compagnie en in de navigatie aan boord van de Oostindiëvaarders. Daarnaast komt ook de cartografie van de Oost uitgebreid aan bod.

Wie het kaartmateriaal van de VOC vandaag de dag bekijkt, wordt behalve door de ambachtelijke fraaiheid getroffen door de veelzijdigheid van het materiaal: naast zeekaarten zijn dat landkaarten, plattegronden, militaire kaarten en kadastrale kaarten. In dat opzicht weerspiegelen kaarten het beeld van de VOC als een complexe en veelzijdige organisatie.

Ter gelegenheid van deze tentoonstelling verschijnt het gelijknamige boek *De VOC in de kaart gekeken*. Hierin beschrijven verschillende deskundigen de geschiedenis van de cartografie en navigatie der Compagnie.

In het Peperhuis is een inleidende expositie ingericht over Enkhuizen en de VOC.

De VOC in de kaart gekeken wordt gehouden van 25 mei tot en met 21 augustus.